

Edward Rymar

Rodzina rycerska von Sydow w średniowieczu : w ziemi chojeńskiej w szczególności

Rocznik Chojeński 2, 27-50

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RODZINA RYCERSKA VON SYDOW W ŚREDNIOWIECZU (W ZIEMI CHOJEŃSKIEJ W SZCZEGÓLNOŚCI)

Rodzina rycerska von Sydow (Sidow, Zidow) przybyła na teren Nowej Marchii z ziem Marchii Brandenburskiej (na zachód od Odry), pozostając wpierw w służbie margrabiów linii młodszej (ottońskiej) Askańczyków. Doczekała się w XIX w. swej monografii, sporządzonej przez jej przedstawiciela Hansa von Sydowa¹. Najstarsze generacje obecnie można lepiej źródłami oświetlić, a w ślad za tym inaczej konstruować linie rodowe.

Pierwszym znanym przedstawicielem rodu był Henryk (I) *de Sidlu*,

* Prof. dr hab. Edward Rymar jest emerytowanym pracownikiem Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego, wieloletnim dyrektorem Pyrzyckiej Biblioteki Publicznej, autorem kilkuset publikacji głównie dotyczących średniowiecznych dziejów Pomorza i Nowej Marchii.

¹ H. v. Sydow, *Genealogie der Familie von Sydow*, Dobberphul 1877 (dalej: SG). Jest też trzecie i poszerzone wydanie tego dzieła, sporządzone przez Ferdinanda v. Sydow w 1969 (maszynopis), do którego nie miałem dostępu.

marszałek margrabiego brandenburskiego Ottona III, obecny przy jego czynności 11 I 1259 roku. On lub już syn Henryk 1 VIII 1272 r., dwa lata po nabyciu przez Askańczyków ziemi chojeńskiej, wystąpił tuż pod Chojną w Barnkowie przy nadaniu cystersom z Chorynia przez Ottona V i Albrechta III łanów w podchojeńskim Mirowie. 15 IV 1275 r. towarzyszył im w Spandau, ale był już zapewne uposażony w rejonie Chojny, zresztą 18 VIII 1280 r. na przywileju dla brandenburskiego rycerstwa wymieniony został wśród niewątpliwych rycerzy z Nowej Marchii, a 8 VI 1281 r. był świadkiem nadania dla miasta Myśliborza². Zawsze wśród rycerzy wymieniany jako świadek był Henryk (syn?): 21 III 1290 r. w Golinie przy nadaniu Albrechta III dla cysterek pelczyckich, 27 VI 1293 r. w Brunneke k. Barlinka, 30 VIII 1295 r. i 24 IV 1297 r. w Mieszkowicach. Ze względu na upływ 38 lat (1259–1297), mamy do czynienia – przyjmijmy – z przedstawicielami już dwóch pokoleń. Henryk II był widocznie po 1280 r., tj. po nabyciu ziemi pelczyckiej przez margrabiów linii ottońskiej, organizatorem tamże wsi, której dał miano Sydow (wspomnianej w 1295).³ Dziś to Żydowo, materialna pamiątka po rodzie w Polsce.

Współczesny Henrykowi (II) Jan (Henning I), może jego brat, znany jest przede wszystkim przy czynnościach prawnych w obszarze wkrzańskim: nadaniu dla cystersów z Chorin przez margrabiów linii starszej Ottona IV i Konrada 9 X 1281 r., gdy wymieniony został na końcu długiej listy świadków jako wójt, najwidoczniej tamtejszy regionalny; 13 VIII 1284 r. był świadkiem pokoju pomorsko-brandenburskiego; 1 XI 1286 r. wystąpił w Angermünde, 7 XII 1297 r. był przy nadaniu dla cystersów z Bierzwnika wśród rycerzy z Nowej Marchii. Z tego wynika

² *Codex diplomaticus Brandenburgensis* (dalej: CDB), hrsg. A.F. Riedel, Berlin 1838 – 1869, Hauptteil I, Bd I- XXV (cytowano podając tom, stronę), Hauptteil II, Bd I- VI (cytowano: litera B , tom, strona), Hauptteil III, Bd I-III (cytowano: litera C, tom, strona), Hauptteil IV, Bd I (cyt. litera D, strona), Supplementband (cytowano: SB). B VI, s. 5: 1259 r.; XIII, s. 214: 1272 r.; XX s. 187: 1275; C I, s. 10: 1280 r.; XVIII, s. 440.

³ CDB XVIII, s. 65, 69; Pommersches Urkundenbuch, Bd I-XI, Stettin 1868–1934, Köln 1998- (dalej: PUB): III, nr 1804.

więc, że i tu mógł być uposażony, ewentualnie pełnił urząd. Występuje w licznych dokumentach do 1307 r., miał lenna w ziemi wkrzańskiej; być może był więc przodkiem linii rodowej na Blumberg (zob. niżej). Śladem jego związków z okolicą Chojny jest obecność 25 XI 1308 r. przy sprzedaży mieszczanom chojeńskim łąnów w Barnkowie przez rycerza von Sacka⁴. Może jego syn lub syn Henryka II, to rycerz Henning (II), wójt margrabiego Waldemara. Wystąpił 23 III 1319 r. w „Grüneberg” przy nadaniu dochodów z młyna dla mieszczan gorzowskich. Ponieważ trzy dni wcześniej margrabia był w Tangermünde, daleko w Starej Marchii, a 2 kwietnia w Spandau⁵, wykluczmy wsie nowomarchijskie o tej nazwie (dziś Skrzyńska k. Lipian i Golice k. Cedyni). Ponieważ wieś o nazwie Grünberg stwierdzamy na południowy wschód od Löwenberg, 90 km w linii powietrznej od Tangermünde i drugą na południe od Jez. Werbelińskiego, zatem i tego Sydowa wypadnie łączyć z terytorium wkrzańskim. Pojawia się pytanie: Czy był identyczny z Henningiem obecnym z innymi rycerzami ziemi mieszkowickiej (Morner, Witte, Velthane) 13 I 1320 r. w Moryniu przy fundacji ołtarza uposażonego dochodami z młyna pod Mieszkowicami przez wdowę po rycerzu Ludolfie de Barnim i Wulkowów? Jego bratem mógł być Henryk III. W rejestrze kosztów wojennych, zestawionym przez marszałka książąt pomorskich Wedegona v. Wedel w 1321 r., wymieniono Wenera (I), a w rejestrze kosztów wojennych wasali książąt pomorskich i mieszczan ziemi wkrzańskiej (z Prenzlau) wspomniano: Henninga na 22 łąnach w Zichow (na północ od Angermünde) i Henryka (III) z dworem tamże i z 12 łąnami⁶. Związek z Prenzlau i okolicami nie przemawia przeciwko jednoczesnemu występowaniu w okolicy Chojny,

⁴ CDB XIII, s. 222: 1281 r., PUB II, nr 1312: 1284 r.; Regesten der Markgrafen von Brandenburg aus askanischem Hause, bearb. v. H. Krabbo, G. Winter, Leipzig/Berlin/Dahlem 1910–1933, nr 1412: 1286; CDB XIII, s. 224: 1287 r.; XXI, s. 98: 1294 r.; XIII, s. 488: 1295 r.; XXI, s. 99: 1296 r. w Prenzlau; IX, s. 353 i XIX, s. 446: 1297 w Grimnitz dla cystersów z Bierzwnika; XXI, s. 101: 1299 w Schwedt; XV, s. 48: 1300 r.; XIII, s. 329: 1301 r.; XXI, s. 402: 1303 r.; XIII, s. 6: 1307 r.; XIX, s. 179: 1308 r.

⁵ CDB XVIII, s. 376: 1319 r.; X, s. 68; XXV, s. 189.

⁶ CDB XIX, s. 11: 1320 r., PUB VI, nr 3560, s. 782; nr 3561 s. 86.

wręcz przeciwnie stanowić może dodatkową przesłankę przemawiającą za przeniesieniem z Prenzlau do Chojny wzorców prawa miejskiego, czemu towarzyszyło przenoszenie się elit rycersko-mieszczańskich⁷.

W przytoczonym materiale źródłowym brak jasności, gdzie w ziemi chojeńskiej ród zapaścił korzenie. Pierwszy pewny grunt pod nogami uzyskujemy w 1325 roku. Wtedy Michel von Sydow wystąpił wspólnie z Fryderykiem v. Sack w roli pana Boleszkowic, pozostając w sporze z miastem Mieszkowice. Rycerz Henning (II?) w 1328 r. obecny był przy sprzedaży Chojnie części Barnkowa przez Fidichowów i w 1329 r. przy sprzedaży radzie miejskiej przez Butzów dochodów z chojeńskiego młyna. Także w 1330 r. przy sprzedaży dalszego dochodu z młyna przez Fidichowów. Ten posiadał wówczas lenno w Krzymowie i wraz z synami z Krzymowa 26 I 1332 r. sprzedał Jezioro Krzymowskie (*stagnum Crymo*) mieszczaninowi chojeńskiemu Mikołajowi Culebarsowi i jego żonie Krystynie, z zastrzeżeniem prawa do dalszego połowu ryb i co roku połowy zniw trzciny. Posiadał też chyba łany w Zielinie i Czachowie⁸.

Henryk (III) uczestnik stronnictwa starobrandenburskiego (1329) był w Prenzlau przy nadaniu dla kościoła parafialnego w Chojnie, a z Henningiem przy nadaniu przez Ostenów dochodu w Zehdenick; w 1333 r. przy nadaniu Chojnie przez Fidichowów łanów w Barnówku. Otrzymał w 1333 r. dochód ze wsi Wierzchlas i z tamtejszego młyna, Wysokiej gorzowskiej i z komory celnej w Kostrzynie. Synowie Henninga, który może zmarł w 1336 r., zapewne bracia Henryk (V) i Henning (III) dzierżyli w 1334 r. Krzymów oraz 20 łanów w Czachowie, z patronatem nad kościołem i 2/3 dochodów z karczmy, które 2 V 1336 r. margrabia nadal rodzinie Stendalów z Chojny⁹. Dzięki *Księdze Ziemskiej* z 1337 r.,

⁷ Zob. w tej sprawie E. Rymar, *Początki miasta Chojny (1235-1244) w ramach miejskiej reformy w księstwie Barnima I zachodnio-pomorskiego*, w: „Materiały Zachodniopomorskie”, XXXIII, 1987 (wyd. 1991), s. 185–210.

⁸ CDB XIX, s. 187, 190, 191, 192; SG, s. 4.

⁹ CDB B II, s. 61: 1329 r.; XIX, s. 12; E. Melcher, *Geschichte der nordwestlichen Neumark. Aus amtlichen Quellen bearb. ...*, Frankfurt/O. 1894, s. 106: 1334 r.; nie wiem na jakiej podstawie, też *Regesta Historiae*

opisującej stan dochodów margrabiego w Nowej Marchii, w tym lenna rycerskie, otrzymujemy rejestr gniazd rodowych. Rodzina ma mianowicie 8 łanów lennych w Wierzchlasie, Jan (Henning) młyn „super Slonitz” (tj. na Słubi), wymieniony po młynie Ładkowo, Mętnie a przed wsią Góralice (to najwyraźniej młyn Krępacz), Henning 10 łanów w Krzymowie, Henryk 4 łany w Kamieniu (w ziemi już gorzowskiej)¹⁰.

Ród nie odgrywał większej roli w okresie wojny Wittelsbachów brandenburskich od lata 1348 r. z Pseudo-Waldemarem. Giermkowie (famule), bracia Henryk Starszy, Henning, Henryk Młodszy i Albert 30 III 1348 r. sprzedali Chojnie Jez. Krzymowskie. Wypadnie chyba przyjąć, że to czterej bracia lub może kuzyni. Henryk, jeden z nich, był w 1349 r. przy nadaniu Barnówka Mornerom i Uchtenhagenom oraz w 1352 r. w Myśliborzu; Werner (II) sprzedał gospodarstwo w Sitnie (Schönfeld) w 1353 r., giermek Henryk w Chojnie przy zrzeczeniu się przez Fidichowów praw do Barnkowa i wystawiał dokument w Krzymowie¹¹. Bracia Henning i Werner oraz synowie ich zmarłego brata Henryka w 1355 r. za służby, zwłaszcza za udział w bitwie ze zwolennikami Samozwańca pod Oderbergiem (1349), w której Henryk dostał się do niewoli, otrzymali potwierdzenie poboru bedy w Wierzchlasie i Łukowicach, także dalszych 6 łanów w tej wsi, a w 1359 r. margrabia przekazał Mieszkowicom dochody z łanów miejskich kupione od zmarłych Henninga i Wenera, ich kuzynów i synów¹².

Heyne/Henryk z Krzymowa 14 XI 1354 r. układał się w sprawie

Neomarchicae, hrsg. v. K. Kletke (Teil I- III), „Märkische Forschungen”, Jg X–XII, 1867–1869, I, s.26, który wie, że tego roku Henning był w Zielinie oraz w 1332 w Krzymowie; CDB XIX, s. 198: 1336 r.

¹⁰ *Neumärkisches Landbuch Markgraf Ludwigs des Aelteren aus dem J. 1337*, hrsg. v. L. Gollmert, Frankfurt a. O. 1862, s. 11, 15, 14, 21. M. Fischer, *Heimathbilder von Schmarfendorf*, „Kreis-Kalender Königsberg”, 14, 1966, s. 122: E. Melcher, dz. cyt., s. 106: na Zielinie Henryk i zmarły 1336 brat Henning, co odrzucono w: *Die Kunstdenkmäler der Provinz Brandenburg*, Bd VII, Teil I: *Kreis Königsberg*, Berlin 1928, s. 163.

¹¹ CDB XIX, s. 210, 230, 232, XXIV, s. 47, XVIII, s. 129; K.F. Klöden, *Diplomatische Geschichte des für falsch erklärten Markgrafen Waldemar von Brandenburg vom Jahre 1335–1356*, Bd II, Berlin 1845, s. 170.

¹² K.F. Klöden, dz. cyt., II, s.270, CDB XIX, s. 27.

dochodu z gruntu Katarzyny, córki zmarłego Hermana Piskatora w Chojnie, do czasu jej pełnoletności; być może był to Heyne w 1373 r., współwłaściciel Brwic¹³. Michel (II) był w 1381 r. w Chojnie świadkiem czynności wójta Nowej Marchii na rzecz Chojny w sprawie Barnkowa. Z okolic Chojny w 1393 r. Heyne, pan na Goszkówku, wymieniony został w protokole z przesłuchań sekty waldensów¹⁴. Ok. 1380 r. Eghard (Eckerd, Engelhard) otrzymał wkrzańską wieś Blumberg od Bogusława VII szczecińskiego; był spotykany na dworze książąt szczecińskich (10 VII 1382, 30 IV 1388) i w listach wielkiego mistrza krzyżackiego do księcia szczecińskiego 1389–1390¹⁵; w 1389 r. posłował od księcia do Malborka. Był też wójtem pelczyckim księcia Świętobora w 1400 r.¹⁶, wymieniony wraz z Mathiasem Sydowem w 1401 r. jako mieszkający w „... berghe” (odczyt nazwy miejscowej w dokumencie niepełny), zatem może w Krzymowie (Hanseberghe) albo raczej w Blumenberge¹⁷ (zob. niżej pod informacją z 1428 r., upoważniającą do brania pod uwagę obydwu możliwości). Henryk z Krzymowa (1391), Werner, Hilprecht i Dietrich Sydowowie oświadczyli, że ich przyjaciele: Arnd v. der Osten, Hans i Klaus v. Brederlow, Franz Trampe, zawarli 10 V 1394 r. pokój z Chojną i Hermanem Witte w sporze o tamę w *Kriemow* (przy Jez. Krzymowskim); ci sami tego roku układali się w Chojnie po sporze z rycerzem Hermanem Witte o dochody z rzeki Mątnicy, Rurzycy i Jez. Krzymowskiego. Podtrzymano prawa miasta do „grodziska” (*Borchwall*), lasku, wycinki

¹³ CDB XIX, s. 232, 256.

¹⁴ CDB XIX, s. 274, 284; D. Kurze, *Quellen zur Ketzergeschichte Brandenburg und Pommerns*, Berlin 1975, s. 156, nr 90: 1393 r.

¹⁵ O. Grotefend, *Geschichte des Geschlechts von der Osten. Urkundenbuch* (dalej: UBO), Stettin 1914, 1923 Bd I, nr 896, 918, 922; H. Wätjen, *Geschichte des Geschlechtes von der Osten*, Bd II, Bremen 1977, s. 135.

¹⁶ UBO I, nr 956, Archiwum Państwowe Szczecin (dalej APSz), Zbiór starych inwentarzy nr 1130: Regesten zu den Urkunden des Klosters Kolbatz nr 253.

¹⁷ APSz, Zbiór starych inwentarzy nr wol. 1147 (dawniej 28): *Regesten zu den Urkunden des Marienstiftes in Stettin vereinigt mit den Regesten zu den Urklunden des Ottostiftes in Stettin, begonnen von dr Oberländer 1914, ergänzt u. beendet von dr. Hoogeweg 1917*, nr 84: 1382 r., UBO I, nr 918: 1388, nr 925: 9 I 1390 w Szczecinie, nr 956: 1400 r.; CDB XIX, s. 290.

trzciny w terenie między Mątnicą i Rurzycą i oblewanego przez nowy rów *die Crymow* (zapewne odprowadzający wody z jez. Krzymowskiego do Mątnicy), ale zastrzeżono, że miasto nie będzie rowu spiętrzać, a Sydowowie groble tak wysoko będą wykonywać, jak rada miejska zechce (zgodzi się?)¹⁸.

W 1402 r. zakonowi krzyżackiemu po nabyciu Nowej Marchii hołdowali: głowa rodu Michel z synami Eghardem, Marcinem, Clausem z „cedyńskiego winkla”, ponadto Werner, Michał Młodszy, Mathias, Henning, Piotr, Busso, Wilke, Kord i Claus¹⁹. To przegląd wszystkich ówczesnych dorosłych przedstawicieli rodu zobowiązanych do odnowienia lenna. Michał uczestniczy w ważnych czynnościach kraju (radca wójta krzyżackiego?), w rokowaniach, jako reprezentant wójta z zachodniej części kraju w latach 1404–1433; w 1420 r. otrzymał dziedzicznie (potwierdzenie?) w lenno połowę Boleszkowic, wystąpił w 1426 r. jako pan Boleszkowic²⁰. Jego syn w 1407 r. dostał się do więzienia pomorskiego w toku sporu o granicę państwową księcia szczecińskiego z Krzyżakami nad Rurzycą k. Chojny. Bracia Mathias i Wilke w 1413 r. układali się z Chojną w sprawie praw do grodziska i połowu ryb w Jez. Krzymowskim. Niejaki Kurd rabował w księstwie szczecińskim (1417). Do 1423 r. jego żona miała tytułem dożywocia Lekowo k. Świdwina, które w tym roku wróciło do Lekowów²¹. Widocznie pochodziła z rodu świdwińskich

¹⁸ CDB XIX, s. 282, 285.

¹⁹ R. Eckert, *Geschichte von Landsberg, a. d. Warthe. Stadt u. Kreis*, Landsberg 1890, Teil I, s.79: 1402 r.

²⁰ *Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Königsberg i. Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, bearb. E. Joachim, hrsg. P. v. Niessen, „*Schriften d.Vereins f. Geschichte der Neumark*” 3, 1895, nr 140: 1404 r., nr 166: 1408 r., nr 393: 1417 r., nr 528: 1424 r.; *Regesta historico – diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198–1525* (dalej: RHD), bearb. v. E. Joachim, hrsg. v. W. Hubatsch, Göttingen 1948, Pars I, nr 905: 1407 r., nr 1056-7: 1409 r., nr 2054: 1414 r., nr 5523: 1430 r.; *Regesta...*, II, s.73: 1419; CDB XIX, s. 42: 1433 r., XXIV, s.132: 1420 r., XIX s.326: 1426 r. W 1411 wśród poszkodowanych w wojnie (*Repertorium*, nr 359); K. Heidenreich, *Der Deutsche Orden in der Neumark (1402-1455)*, Berlin 1932, s.70: 1413 r.

²¹ *Repertorium*, nr 166; RHD I, nr 1447: 1407 r., nr 2547, II, nr 2182; CDB XIX, s.314: 1413 r.

Lekowów. Znany był także Werner z Sitna k. Mieszkowic (1426). Eggert z Blumenberge na Pomorzu (chodzi i tym razem o wieś wkrzańską Blumberg, a nie o dzisiejszą Morzyce k. Dolic) w związku z Krzymowem i tamtejszym zamkiem, był dłużnikiem Kurda Sydowa i w 1428 r. w Chojnie, w obecności rycerstwa z okolicy i pogranicza, zobowiązał się spłacić mu dług; w 1435 r. podpisywał układ Krzyżaków z księciem szczecińskim²² i jego krewniaczy związek z Eghardem wójtem pelczyckim jest niewątpliwy. Byli także: Marcin i Michał (1434), Busso syn Henninga z Blumenberge na Pomorzu; Eghard z Woltersdorf k. Gardźca nad Odrą (1442). Być może ten Busso to Busso z Boleszkowic, świadek wójta w Chojnie (1443, 1445), który z braćmi swymi, Marcinem i Hansem w 1447 r. sprzedali Krzyżakom swe dobra k. Kostrzyna,²³ a więc Boleszkowice. Zakon zabiegał o wykup Boleszkowic już w 1445 r. i dokonał tego w 1447 r., ale w 1451 r. wójt meldował wielkiemu mistrzowi o nabyciu od Sydowów połowy tego miasteczka²⁴. Busso w 1452 r. miał wprowadzić Mieszkowice w posiadanie połowy wsi Stołpek. Eghard (1443, 1449) z Tchórzna (*Tornen, Torne*) w 1450 r. obecny był przy układzie Sacków i Straussów w sprawie granicy k. Godkowa, tak więc może miał posiadłość w Tchórznie myśliborskim. Hans i Henryk z Dobropola (1444-48)²⁵, świadkowie zaciągania długu przez Arnda Sydowa z Krzymowa (1447), to chyba Hans z Krzymowa (1444-1449) i Henryk z Krzymowa (1446). Tenże Hans z Dobropola i Achim w 1448 r. byli uczestnikami napadu rabunkowego na kupców pomorskich k. Krzymowa (1448)²⁶. Henryk 6 VII 1449 został odnotowany wśród poręczycieli przysięgi Konrada Gustebiese,

²² CDB XIX, s. 326, 327, XXIV, s. 144.

²³ CDB XIX, s. 335: 1434 r., XIX, s. 346: 1442 r.; RHD I, nr 8223; *Repertorium*, nr 967, nr 1189: 1447 r.; CDB XIX, s. 354: 1443, 1445 r.

²⁴ *Repertorium*, nr 1063: 1445 r., nr 1329: 1451 r.

²⁵ CDB XIX, s. 44: 1352 r., s. 369, XXIV, s. 157: 1444-48 r.; *Repertorium*, nr 929; R. Eckert, dz. cyt., s. 109: 1444-1448.

²⁶ CDB XXIV, s. 157: 1446 r., XIX, s. 360: 1447 r., s. 368: 1446 r., s. 372: 1448 r.; *Repertorium*, nr 1265.

opuszczającego krzyżackie więzienie w Gorzowie. W 1450 r. zakupił pewien zamek od Nickela v. Ellingena (ten w 1443 r. miał lenno w Krzymowie) w obecności Wawrzyńca Sydowa i pewnych rycerzy z zachodniej części Nowej Marchii. Hans pisał się „z Czachowa” w 1451 r., a Claus miał dochody w Gozdowicach (1452)²⁷.

W 1454 r. zakon krzyżacki sprzedał Nową Marchię elektorowi brandenburskiemu Fryderykowi II. Hołdowali mu tego roku: Busso, Eggert (Eckhart), Werner, Absalon, Jorge, Dytryk, Arnd, Marcin, Hans i Hans (z Krzymowa?). To najwyraźniej przedstawiciele kilku linii chojeńskich Sydowów, głównego rodu rycerskiego w tym regionie. Miastu Chojna potwierdzono w 1456 r. Krzymów, stwierdzając, że wieś nabyło od braci Wenera i Michela von Sydow. Chojna zakupiła tego roku od von Sydowów w Krzymowie także 24 łany na polu *Crinoschen* (tj. na terenie opuszczonego „Krzywowa”), ale w 1461 r. nadal z Krzymowa pisali się Hans i Mathis²⁸. Wśród immatrykulowanych w latach 1457/8 na uniwersytecie w Gryfii (Greifswald) był pewien Michał Sydow „z Myślborza”. Może po latach to Michał z Dobropola (1493, niżej), ale może i była jakaś inna linia prominentnych mieszczan, ponieważ jakiś Michel (ojciec?) jako zmarły został wspomniany 10 VI 1471 przez radę Myślborza²⁹. W 1460 r. wystąpił Henning jako „pan” (*Her*) Stołecznej i Gogolic k. Trzcinańska. Wioski te ród miał zapewne już w XIV wieku. Potem połowa Gogolic była częścią majątku w Stołecznej³⁰. Kuno z Mieszkowic otrzymał w 1466 r. 6 łanów Kurzycku, w 1471 r. dwór i sąd ziemski (mański) w Mieszkowicach i był to zapewne Kurt z Goszkowa (1472). Jako „sędzia dworski” (*Hofrichter*) w Mieszkowicach wystąpił jeszcze w 1499 roku³¹.

²⁷ CDB XIX, s.372–373 (R. Reiche, *Bausteine zur Geschichte der Stadt Königsberg in Neumark während des Mittelalters*, Königsberg i. Nm. 1898, s. 126, uznał, że ten zamek – huse – był w Chojnie); s. 374: 1451 r., Repertorium, nr 1391: 1452 r.

²⁸ CDB XXIV, s.161: 1454 r., XIX, s.385, 415: 1456 r., s. 392: 1461 r.

²⁹ J.G.L. Kosegarten, *Geschichte der Universität Greifswald mit urkundlichen Beilagen*, Teil I, Greifswald 1856, s. 269; CDB XVIII, s. 492.

³⁰ M. Fischer, dz. cyt., s. 3.

³¹ CDB XIX, s. 48: 1466 r., s. 49: 1470 r., s. 400: 1471 r., s. 50: 1472 r., s. 407: 1479 r.; XVIII, s. 497:

Piotr von Sydow z Krzymowa został pozwany 4 V 1490 r. przez radę Chojny przed sędziego ziemskiego Kunona von Sydow z powodu długu 625 grzywien³².

Jorge z Sitna (1472) to zapewne jeden z tych lenników elektora z 1454 r. (przy transakcji z Krzyżakami, o czym wyżej). Werner układał się w 1474 r. z Mornerami w sprawie połowu ryb w „Neudorf” (zatem w Neuendorf, w łęgu Odry, zob. niżej pod 1495 r.), w 1490 r. był współwłaścicielem sądu ziemskiego w Mieszkowicach z Kunonem, i to zapewne ten sam Werner, lennik z 1454 i Werner z Sitna w 1491 roku. Inni: Mathias z Krzymowa (1475), Piotr z Krzymowa (1490 – 1491, syn Hansa)³³; Kurd z „Geilstorp” tj. z Góralic k. Trzcńska (1491), Małgorzata córka Mathiasa „z Chojny” (1490; widocznie owego z Krzymowa). Bracia Arnold, Michał i Jan byli patronami kościoła w Dobropolu (1493). Benedykt z Mieszkowic studiował w Lipsku w 1483 r.; zapewne po studiach oficjał i altaryzta w Chojnie, bo 16 III 1494 r. na prezentację rady miejskiej objął wikarię św. Bartłomieja, oficjał i *vicedominatus Caminensis, officialis dicti opidi* (Chojny) wspomniany też w 1509 roku. Miał być synem sędziego Kunona i Katarzyny v. Ellingen³⁴.

W 1495 r. mamy cenne źródło pozwalające na większą orientację w rozgałęzionym coraz bardziej rodzie. Z tego roku pochodzi list lenny dla Sydowów:

- Kurt z dworu Tchórzono (*Toren*), Arnd, Michel i Hans, bracia z Dobropola; bracia Hans i Busso z Sitna (synowie Jerzego) mają

1482 r.; XIX, s. 411: 1484 r., s. 414: 1487, 1490 r.; C II, s. 440: 1499 r.; *Regesta* II, s. 331: 1491 r.

³² CDB XIX, s. 415.

³³ CDB XIX, s. 50: 1472 r., s. 414: 1490 r., s. 499: 1491 r., s. 415; *Regesta* II, s. 290: 1474 r., s. 331: 1490-1 r.; H. Bütow, *Schuldenregister des S. Georgshospitals zu Königsberg Nm. aus der Zeit um 1475*, „Die Neumark“ 6, 1929, s. 125–135, s. 130: 1475 r.

³⁴ F. Priebatsch, *Geistiges Leben in der Mark Brandenburg am Ende des Mittelalters*, „Forschungen f. Brandenburgische u. Preussische Geschichte”, XII, 1899, s. 8 (332): 1483 r.; *Regesta* II, s. 330: 1491 r.; CDB XIX, s. 416: 1490 r.; do Benedykta R. Klempin, *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislafs X*, Berlin 1859, s. 92, 134; H. Bütow, *Zur Reformationgeschichte der Stadt Königsberg*, „Die Neumark”, 14, 1943, s. 6: 1494 r.; SG, s. 50.

potwierdzone: 5 łanów na połowie Troszyna (*Crossin*), 9 łanów i połowę opuszczonego Wicina (*Stoltendorp* k. Morynia), opuszczony folwark *Pannekel*, dwie części *Otwyck* i *Neuendorf*, 17 łanów w Wierzchlasie, trzy części Goszkówka, 7 łanów w Goszkowie;

- Jasper, Henning, Michel i Hans, bracia ze Stołecznej (synowie Henninga z 1460) z połową Gogolic; Hans (syn Kurta z 1472) i jego synowiec Ludwik z Goszkowa mają 25 łanów;
- do wspólnej ręki z nimi lenno posiada Kurd i Arnd z braćmi oraz Claus z Góralic do wspólnej ręki, mają połowę Gogolic, 1/3 *Otwick* i *Neuendorf*, 7 łanów w Wierzchlasie, 4 łany w Goszkowie³⁵.

Narastający materiał wykorzystano w załączonych tablicach genealogicznych. Powyższe uzupełniają obficie akty hołdownicze wobec nowego elektora brandenburskiego Joachima I z 1499: elektor 7 III 1499 zatwierdzał Chojnie 11 łanów na owym polu *Crinoschen*, nabyte od zmarłego Piotra von Sydow z Krzymowa³⁶. W Myśliborzu hołdowniali mu wtedy: Kurt, Arndt, Michał (nie zaprzysiężony), Hans, Hans, Busso, Jasper, Henning, Michel, Hans (nie zaprzysiężony), Hans z Goszkowa, Claus (*zu Struszberg*, nie zaprzysiężony) i Kuno sędzia ziemski. Otrzymali nowy list lenny: Hans z Goszkowa z 8,5 ł., Hans i Busso (Bone!) z Sitna otrzymali Wicin (Stolzendorf), pola opuszczonego Pannakel (k. Troszyna), 2 części Otwick i Neuendorf, 17 łanów w Wierzchlasie, trzy części w Goszkówku, 23,5 łana w Goszkowie. Wyżej wymieniono jednak braci Hansa i Hasso z Sitna. Tego roku też Piotr z Krzymowa (syn Hansa) otrzymał po ojcu lenna, a mianowicie 11 łanów Krzymowie, 2 łany opuszczone i 4 zagrodnicze, dochód z karczmy, 11 łanów na polu Cremow (opuszczonego Krzymowa), a Kuno otrzymał dziedziczne dochody, młyn, sąd ziemski i sąd sołtysi w Mieszkowicach z 12 łanami w Kurzycku³⁷.

Porządkowaniem poszczególnych linii, coraz lepiej się odsłaniających,

³⁵ CDB XIX, s. 210.

³⁶ Tamże, s. 423.

³⁷ CDB C II, s. 440; XXIV, s. 214; XIX, s. 423; *Regesta* II, s. 368.

zajmujemy się w tablicy genealogicznej z wykorzystaniem tablic Sydowa.

Busso w 1505 r. otrzymał list lenny na pół Białęg (Bellin = Białęgi?), ½ jez. Sarbinowo (Zorbenow), 4 łany i zagrodę zagrodniczą w Goszkowie po wdowie Ellingen, 3 łany i zagrodnika w Troszynie kupione od Ellingenów. W 1509 r. bracia Benedykt, Mathias, Achim, Benedykt Młodszy, Michał z Kurzycka otrzymali list lenny na 24 łany w Kurzycku, sąd ziemski w Mieszkowicach po ojcu Kunonie; Hans Starszy z Czachowa przy sprzedaży łanu w Czachowie (1511), Hans z Sitna (syn Jerzego) w 1514 r. kupił Lubiechnię Wielką i Małą w ziemi torzymskiej i w 1517 r. otrzymał je w lenno od joannitów. Jakub z Thorne (1511)³⁸ i Busso na Goszkowie (Gossen) w 1529 r. udzielili pożyczki Uchtenhagenowi z Neuenhagen³⁹. Joachim po ojcu Kunonie otrzymał 20 VI 1536 r. list lenny na 32 łany w Kurzycku i sąd miejski w Mieszkowicach⁴⁰.

Linie na Stołecznej założył Henning (1460, 1465) z żoną Anną von Strauss z Czernikowa (k. Myślborza). Synami jego byli Kaspar, Henning, Michał i Hans. W 1536 r. Henning, syn Kaspara ze Stołecznej (1495, 1499) i Ewy von Schaplow z domu Quilitz oraz Hans, syn Michała (1495, 1499) i Katarzyny von Schaplow z domu Gutow, otrzymali list lenny obejmujący dobra jak w 1499 r. a także 1/6 Stok i ¼ Góralic, zwolnione przez zgon Clausa. Piotr na Goszkowie ożenił się 4 III 1540 r. z Elżbietą NN⁴¹. Henning zmarł przed 1544 r., zakładając linię rodową wymarłą przed 1644 rokiem. Katarzyna, siostra Henninga, była żoną Kaspara von der Marwitz z Marwic. Hans, zmarły przed 1562 r. z żoną Urszulą von Beneckendorff z Wardynia założył linię trwającą do dziś. Kuzynka Henninga i Hansa Urszula, córka Hansa (1495, 1499) i Agnieszki von Witte z Morzycy, była żoną Mikołaja von Sack. Marcin, syn Piotra z Krzymowa (1499) i Zofii

³⁸ CDB XII, 465: 1498 r.; XIX, s. 425: 1500 r., s. 59: 1509 r., s. 114: 1511 r.; XXIV, s. 225: 1505 r.; XIII, s. 302: 1514 r.; o linii na Sitnie i Goszkowie SG, s. 17.

³⁹ CDB XIX, s. 431.

⁴⁰ Tamże, s. 62.

⁴¹ *Regesta* III, s. 170.

von Krummensee, objęty też listem lennym z 1536 r., na Stokach i części Krzymowa, zmarł przed 1562 rokiem. Z żoną Elżbietą von Wreech założył linię wymarłą w 1823 roku. Po Henningu z Gogolic syn Kaspar był żonaty z Gertrudą von Holtzendorf.

Arnd i Michał na Dobropolu i połowie Góralic (1495) i ich brat Hans na Dobropolu i ¼ Góralic (1499) byli synami Arnda (1454). Arnd (II) z Adelajdą von Strauss miał córkę Annę (ur. 1484, zm. po 1544), żonę Wenera von Böcke z Barnimia, synów Piotra (1536), zm. przed 1544 r., żonatego z Hipolitą von Küssow, Szymona (1536, 1544), i Jaspasa (1536). Hans ze Stołecznej ożenił się 27 II 1550 roku. Z kuzynem Kasparem ze Stołecznej odnotowani zostali w 1558 roku⁴². Kunz (Konrad) na Theeren (1495, 1499) żonaty z Elszą von Wedel z Krępcewa i następnie Anną von Damnitz z Rościna i Kurt na Góralicach (1495, 1499) byli synami Hansa z Theeren i Góralic (1465) i Anny von Güntersberg z Wapnicy. Synami Kunza z pierwszej żony byli Jakub na Theeren (1511) i Eggert (1530), żonaty z Katarzyną von Blankensee, córką Dionizego ze Sławęcina i Ilsy von Wedel (ten miał tylko córki). Synami Kurta byli Hans na Góralicach i Theeren (1536) zmarły przed 1562 r., żonaty z Małgorzatą von Runge oraz Absalon na Góralicach i Theeren (1540). Synami Hansa byli Hans na Theeren (1530, zmarły przed 1594) żonaty z Anną von Wedel (ród wymarł w 1813) i Tomasz na Góralicach (1562), zakładający dalszą linię.

Z linii na Sitnie synami Hansa (1495, 1499) byli Piotr Starszy i Krzysztof mający w 1536 r. do wspólnej ręki z kuzynami Sitno, Troszyn do 7 łanów (3 należały do Piotra), Wicin, 8,5 łana w Wierzchlasie, 1/8 Stoków, Lubiechnię Wielką i Małą, część Orthwig i Neuendorf. Piotr z Elżbietą miał synów Kaspara (1536) i Hansa. Krzysztof zmarły przed 1544 r. z Zofią von Parlow miał córkę Ewę, żonę Bernda von Muckerwita. Drugą linię założył brat Hansa Busso (1495, 1505). Z NN von der

⁴² F. Fischer, dz. cyt., s. 36 n; *Regesta* III, s. 189.

Marwitz miał synów Busso i Hansa. Busso w 1536 r. miał 3 łany w Goszkowie, Białęgi z jez. Zorbenow, 3 części Goszkówka, 8,5 łana w Wierzchlasie, 1/8 Stoków, 3 łany w Troszynie. Zmarł w 1543 roku. Jego brat Hans na Grzymiradzu, Goszkowie, Wierzchlasie zmarł przed 1536 rokiem. Z Ilse von Beerfelde z Trebnitz miał Piotra (Młodszeo) i Bussona. Piotr po bratankach i kuzynach (z linii Hansa) przejął całość: Sitno, Goszków, Białęgi, 1/4 Stoków, 2/3 Orthwig i Neuendorf, obie Lubiechnie oraz swą część Wierzchlasu, Troszyna, Wicina, Parnekel, w 1544 r. w dobrach po stryju Bussonie. Zmarł w 1563 roku. Z żony Ilse von Steinwehr z Widuchowej miał Achatza (ur. 1538, zm. 1598), którego potomkowie żyją do dziś i Hansa z Goszkowa. Brat Piotra Busso (1544) zmarł w 1548 roku. Z NN von Schöning miał syna Krzysztofa.

Linie na Kurzycku założył Kuno (1466), zapewne z Goszkówka (1472), sędzia ziemski mieszkowicki (1470–1499), mający 12 łanów w Kurzycku (1499), zmarły przed 1509 rokiem. Z Katarzyną von Ellingen z Białęgi miał: Benedykta (Starszeo), duchownego w kościele parafialnym w Chojnie w 1509 (także wikarym przy ołtarzu św. Bartłomieja w kościele parafialnym w 1494); Mathiasa, duchownego (1509); Joachima z braćmi na Kurzycku (1509), sędziego miejskiego w Mieszkowicach, gdzie kupił 4 łany w 1517 r., zmarłego przed 1544, żonatego z Małgorzatą von Sydow z Gogolic (jego dziećmi byli Anna, żona Bogusława von Damnitz z Rościna i Henryk na 32 łanach w Kurzycku (1544), żonaty z Anną von Kuhmeise z Barnówka, założyciel linii trwającej do dziś), Benedykt (Młodszy) i Michał na Kurzycku (1509)⁴³.

Były też linie pomorskie. Jedna na Blumenberg i Woltersdorf k. Gardźca nad Odrą (Henryk Starszy 1469, 1483, zm. przed 1507, ojciec Dionizego, Henryka i Hansa), Schönów i Woltersdorf (Marx 1469, 1483, ojciec Joachima i Mathiasa); w Chrapowie k. Pyrzyc (NN 1470 na 6 ła-

⁴³ SG, s. 8–9 (linia na Stołecznej), s. 17–20 (linia na Sitnie i Goszkowie), s. 35 (linia na Dobropolu i Góralicach), s. 41 (linia na Krzymowie), s. 46 (linia na Tchórnzie i Góralicach), s. 50 (linia na Kurzycku). Zob. też M. Fischer, dz. cyt., s. 36 n (linia na Stołecznej i Gogolicach).

nów, jako lennik Borków, ojciec Klause i Kaspara 1506)⁴⁴. Znany jest także Piotr z Goszkowa (1553). Katarzyna wyszła za mąż w 1559 r. za Kaspara von der Marwitz z Zielina⁴⁵.

Piotr z Goszkowa odnotowany w 1563 r. z kuzynami na Sitnie, Goszkowie, Białęgach, ½ Stoków, ¾ Ortwig, Neuendorf, Lubiechowie Górnym i Dolnym, części Wierzchlasu, Troszyna, Wicina i Parnakel⁴⁶. Z Bussonem w 1565 r. został zobowiązany do stawiania w 4 zbrojne konie w wojennej potrzebie, zaś jego kuzyn Hans w 2 konie⁴⁷. Elektorski list lenny wystawiony został w 1571 r. dla Achatiusa z Sitna i Hansa z Goszkowa, synów Piotra, Arndta syna Piotra z Dobropola, Hansa i Tomasz z Góralic, synów Tomasza, Joachima, Andrzeja i Kaspra, synów Hansa ze Stołecznej, Kurta i Joachima z Retzdorf, synów Marcina, Henryka z Kurzycka syna Achami⁴⁸.

Z lustracji lenn szlacheckich, zarządzanej w Nowej Marchii przez elektora w 1572 i 1588 r., po połączeniu jej z elektoratem po czasach margrabiego Jana kostrzyńskiego, poznajemy lepiej stan posiadania Sydowów. I tak: Arnd (III) ma 5 łąnów i siedzibę w Dobropolu. W Góralicach ma 6 łąnów, które w 1573 r. wykupił (widocznie od chłopów); (tenże?) Hans ma 9 rycerskich (folwarcznych) łąnów w Góralicach, tamże 2 łąny wykupione w 1567 r., 2 wykupione w 1578 r., 2 kupione w 1582 r.; Achatius w 1572 r. ma opuszczony troszyński Parnakel, 13 łąnów w Sitnie, 10 łąnów w Winicie, w Troszynie 3 łąny, w tym 1 plebański bez konsensu władcy; Kurt 14 łąnów Stokach; Joachim Starszy i Młodszy ze Stołecznej mają w 1572 r. ½ Gogolic; w Stołecznej Joachim Starszy 12 łąnów, jego matka 4, Joachim Młodszy 10 łąnów, w tym 3 które ma matka; w 1588 r. Joachim Młodszy ponadto 2 łąny nabyte bez konsensu; Tomasz w 1572 r.

⁴⁴ SG, s. 61–63.

⁴⁵ *Regesta* III, s. 301, 339.

⁴⁶ D. v. Bädicke, *Der Parnäkel*, KK 1930, s. 59.

⁴⁷ C. v. Eickstedt, *Beiträge zu einem neueren Landbuch der Mark Brandenburg*, Magdeburg 1840, s. 46.

⁴⁸ Tamże, s. 65.

w Tchórznie w nie pomierzonych polach miał areał ok. 6 łanów. Hans w 1572 r. 12 łanów w Białęgach (Bellingen), w 1588 r. ponadto 4 łany od 1580 r.; w Goszkowie Hans (1572) ma 17 łanów, w 1588 r. zapisano że 4 łany, 4 łany wykupił w 1570 r., 4 w 1575 r., 3 przed laty w Kurzycku w 1572 roku. Henryk 30 łanów⁴⁹.

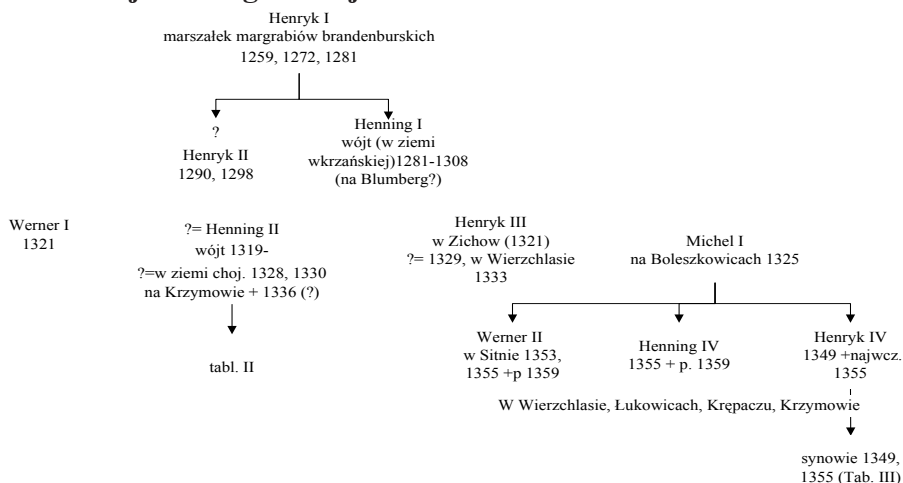

Ryc. 1 Herb Sydowów: trzy ostrza oszczepu (bagnetu?) stykające się w środku tarczy Schäckerkreuzes (za: J.T. Bagmihl, Pommersches Wappenbuch, Stettin 1843–1855, Bd III, Tabl. XIX)⁵⁰

Zaprezentowany wyżej materiał źródłowy zbieramy za H. v. Sydowem lapidarnie w tablicach genealogicznych, które w odniesieniu do okresu przed XVII wiekiem są zaledwie roboczą propozycją oczekującą na doskonalenie i uzupełnianie. Zarazem niechaj posłużą za streszczenie powyższej rozprawy.

Tablice genealogiczne

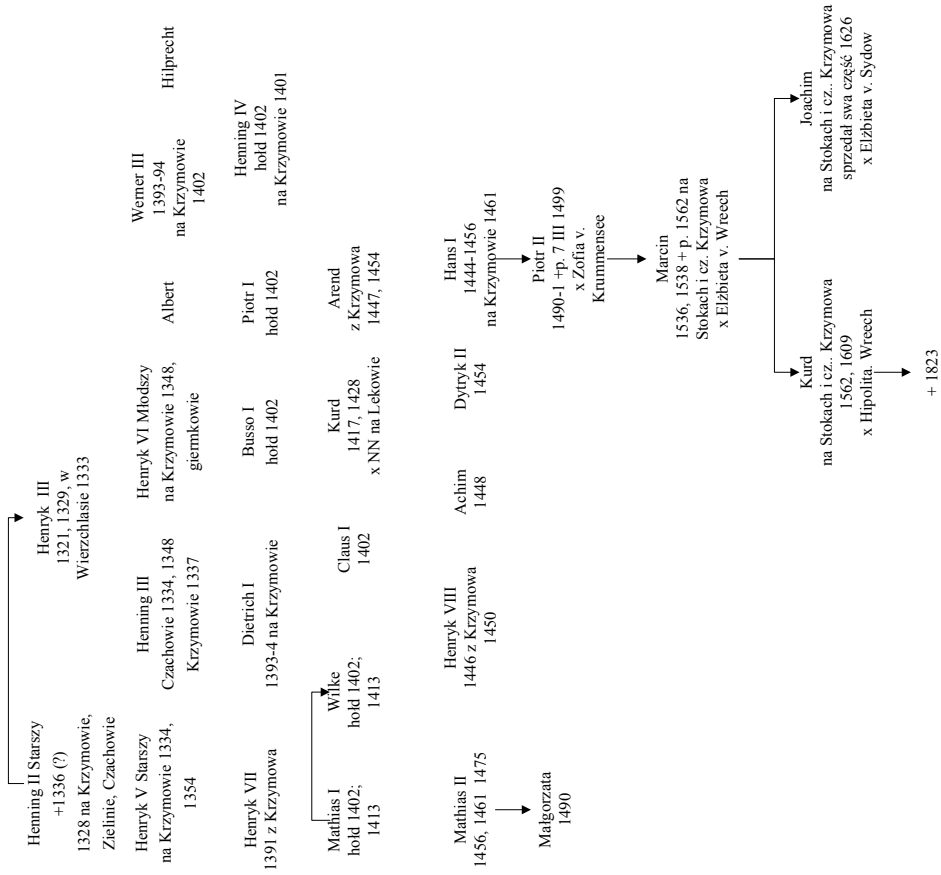
Tabl. I Najstarsze generacje

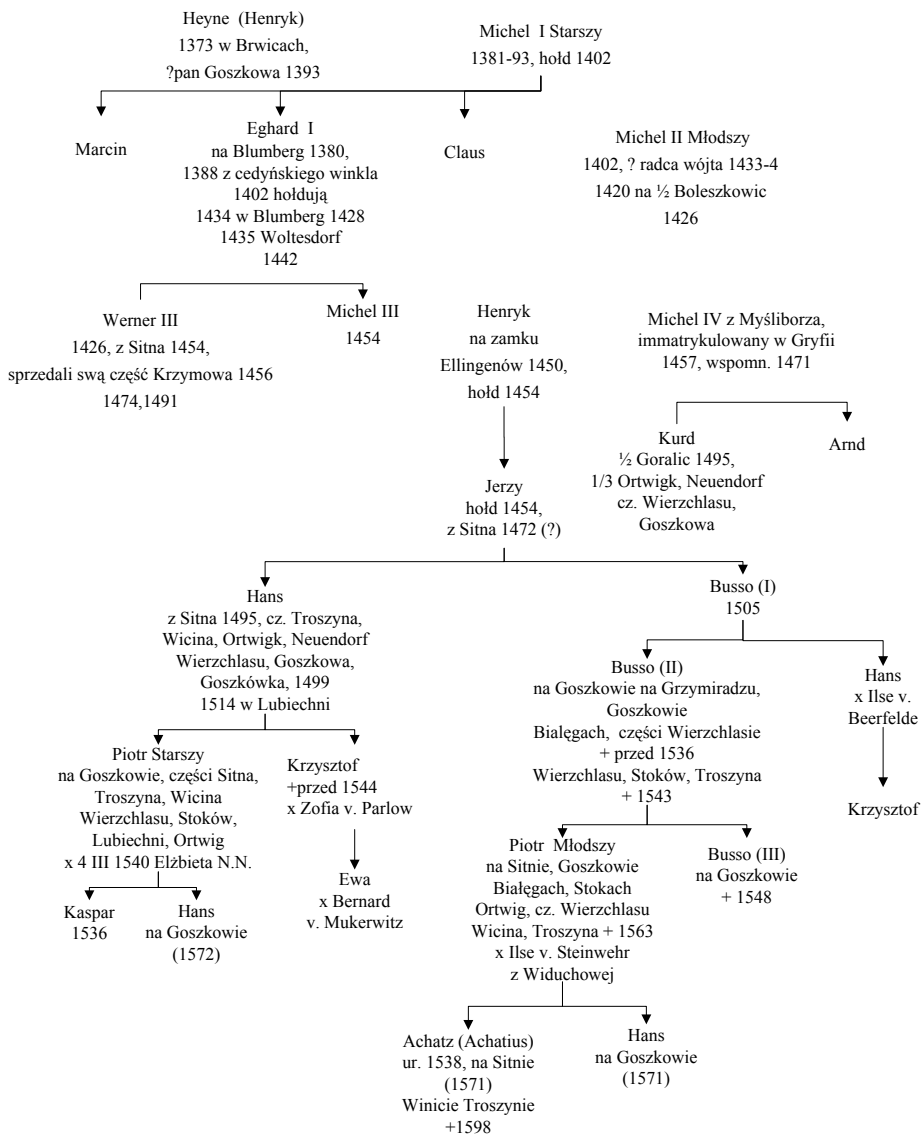
⁴⁹ H.G. Ost, *Die zweite deutsche Ostsiedlung im Drage – und Küddow – Gebiet*, Leipzig 1939 (Deutschland u. der Osten, Bd 14), s. 63, 65–67, 71, 72, 74, 75.

⁵⁰ Opis szczegółowy zob.: SG, s. 3.

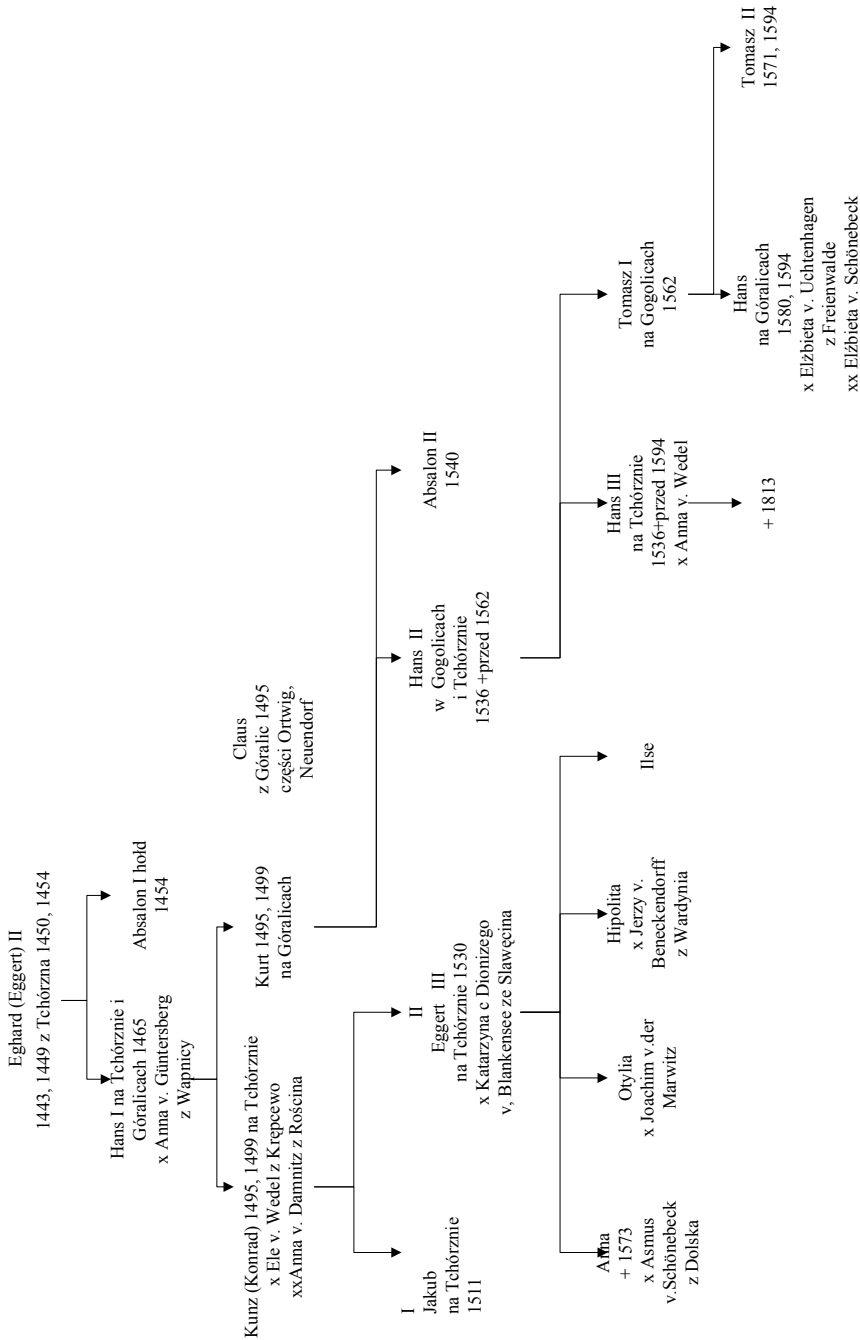
Tabl. II Linia na Krzymowie, Stokach

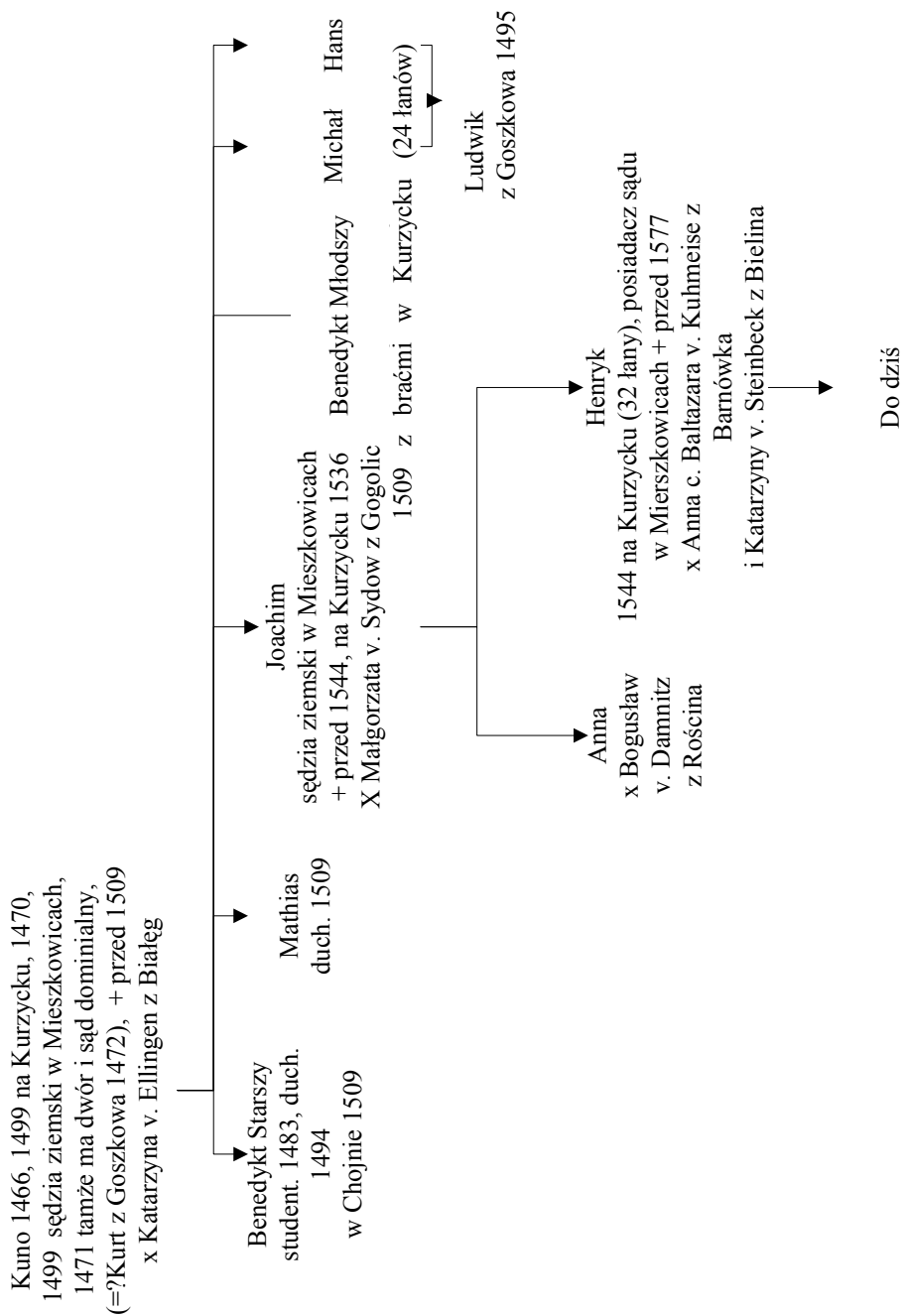
Tabl. III Linia na Sitnie, Brwicach

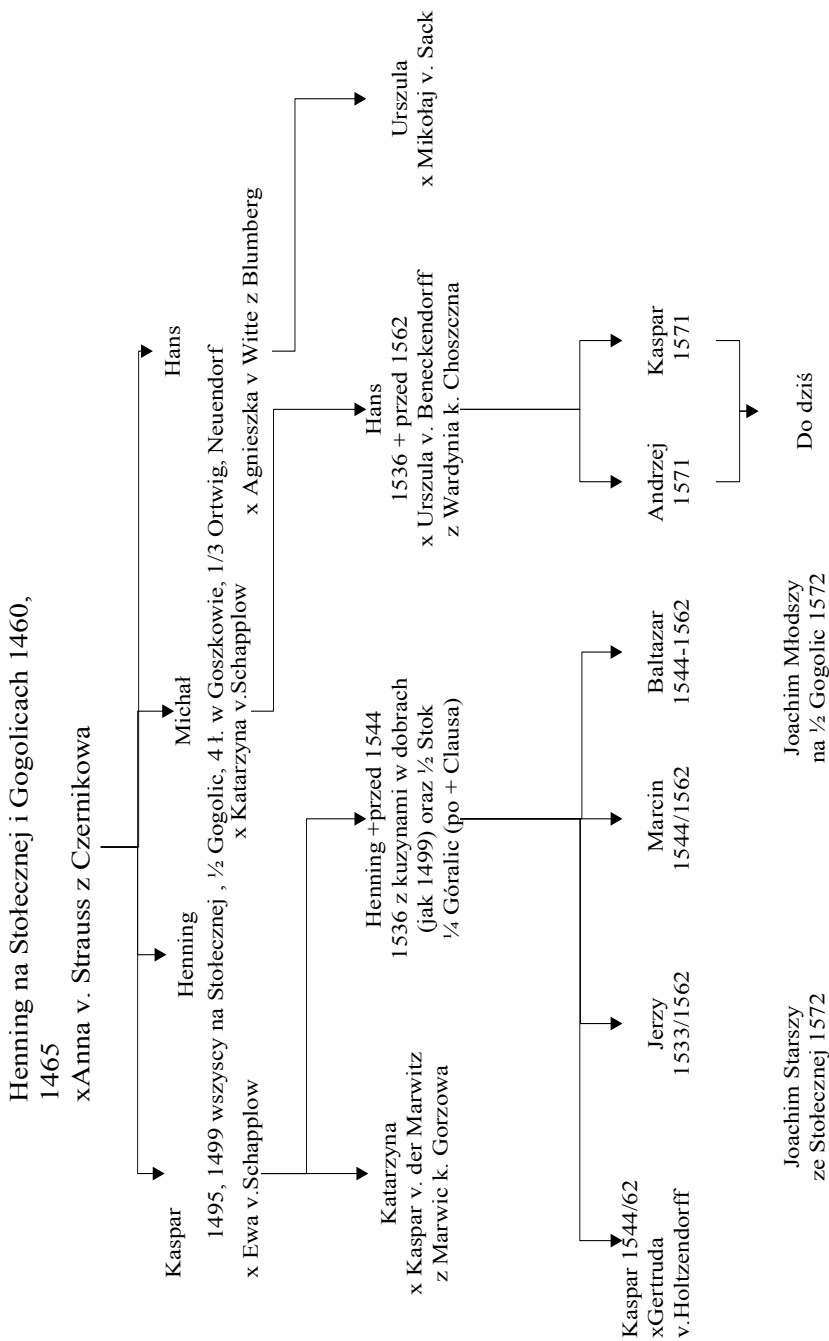
Tabl. IV Linia na Tchórznie, Góralicach

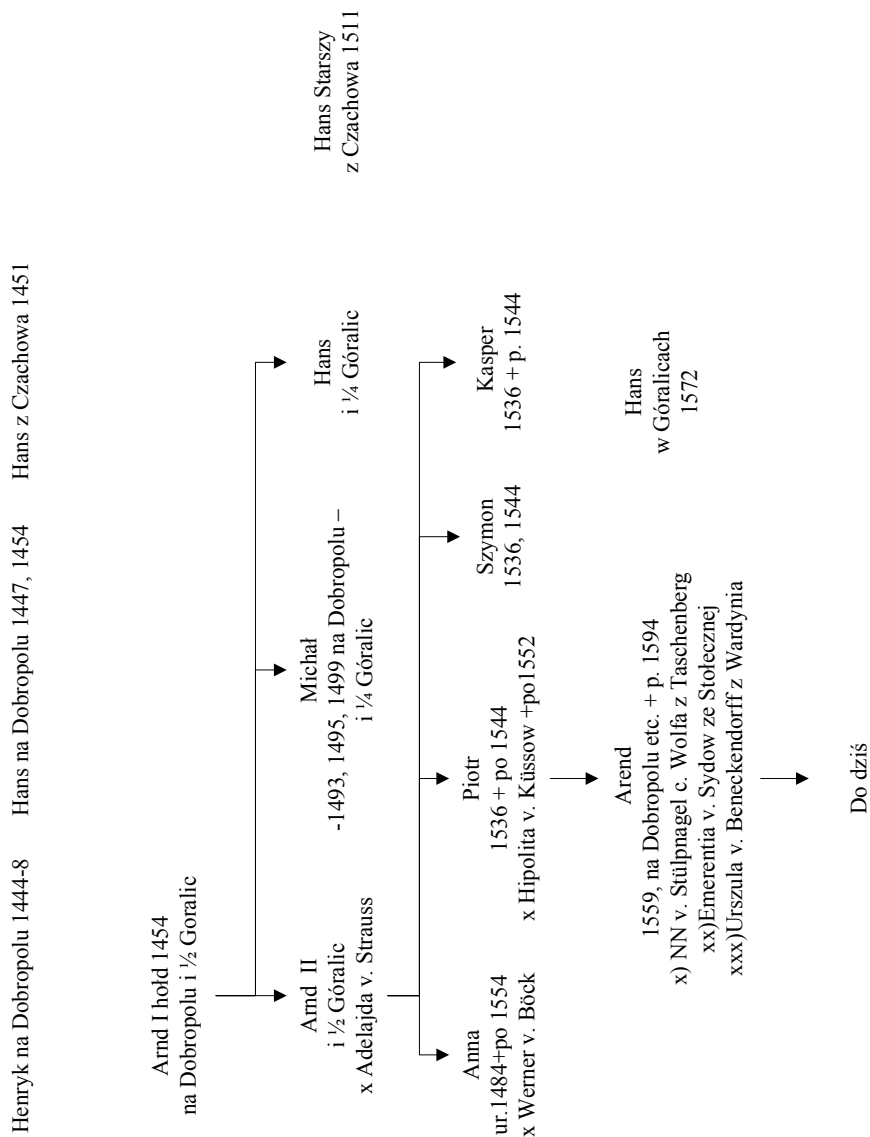
Tabl. V Linia na Kurzycku (s. 50)

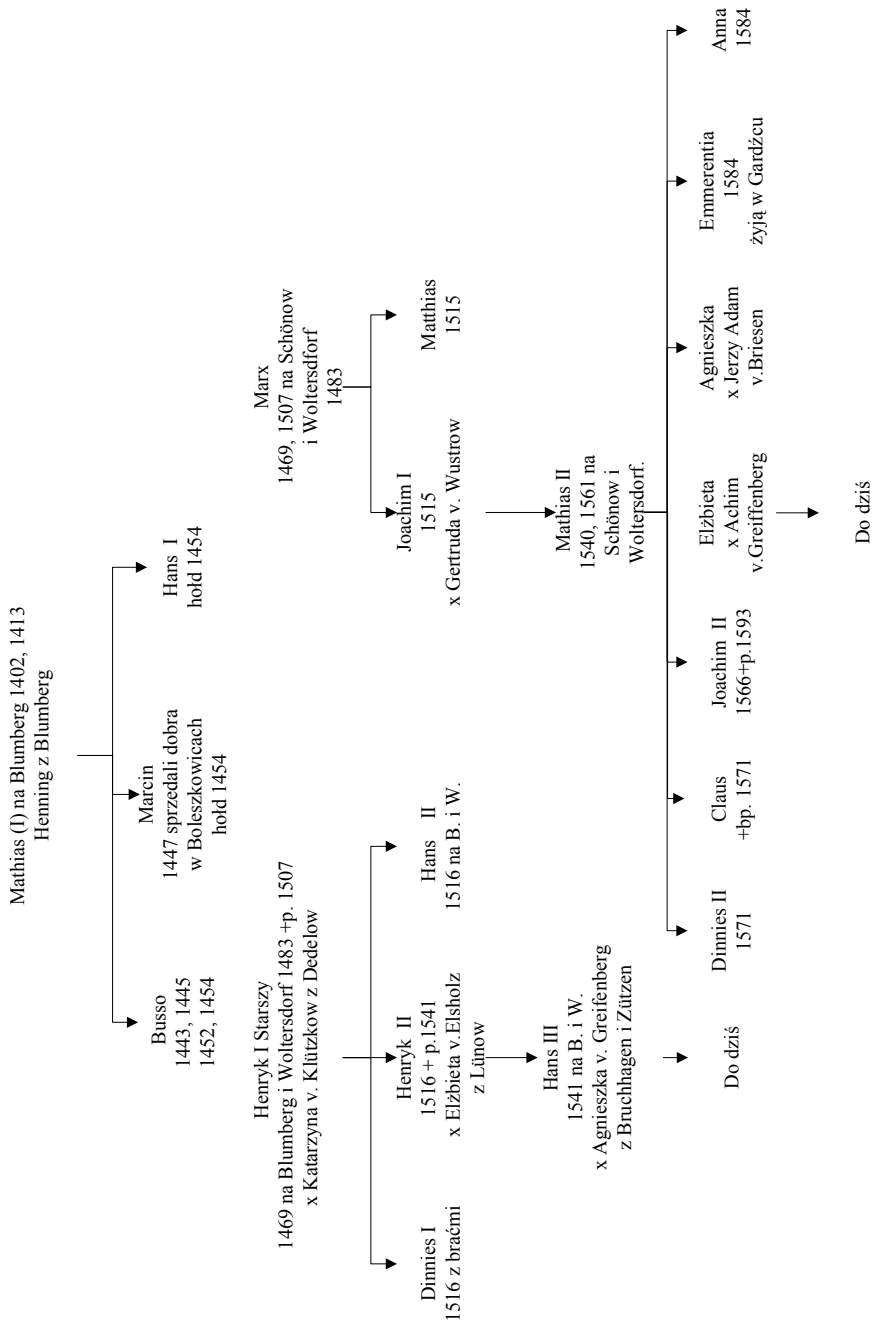
Tabl. VI Linia na Stołecznej (s. 8–9)

Tabl. VII Linia Na Dobropolu i Góralicach (s. 35)

Tabl. VIII Linia na Blumberg i Woltersdorf k. Gardźca

Tabl. IX Linia na Schönów i Woltersdorf

Das Rittergeschlecht von Sydow im Mittelalter und das Königsberger Land (Neumark)

Das Rittergeschlecht von Sydow besaß zahlreiche Landgüter im Landkreis Königsberg/Neumark und gehörte dadurch bis 1945 zu dessen Elite.

Ziel des Aufsatzes ist es, diese Familie im Mittelalter zu zeigen (13.–16. Jahrhundert). Als Grundlage dienen verschiedene erhaltene Quellen und eine Monographie der Familie aus dem 19. Jh. (H. v. Sydow, *Genealogie der Familie von Sydow*, Dobberphul 1877). Die Familie wurde 1259 erstmalig erwähnt und kam zusammen mit den brandenburgischen Markgrafen ca. 1270 in die Neumark (Land Königsberg, Schönfliess, Bärwalde). Sie besaß auch in der Uckermark (Blumberg, Schönow, Woltersdorf) Lehen. Das Dorf Sydow im Land Bernstein macht die Anwesenheit der Familie hier vor 1280 sehr wahrscheinlich.

Das Geschlecht teilte sich bald in mehrere Linien. In dem damaligen Landkreis Königsberg besaßen sie Lehen in Hanseberg/Krzymów, Dobberphul/Dobropole, Belgen/Białęgi, Fürstenfelde/Boleszkowice, Falkenwalde/Wierzchlas, Schulzendorf/Wicin, Gossow/Goszkowo, Görlsdorf/Góralice, Theeren/Tchórzno, Schmarfendorf/Gogolice, Zachow/Czachowio, Rehdorf/Stoki, Schönfeld/Sitno, Sellin/Zielin, Altenkirchen/Lukowice, Blankenfelde/Brwice und Ortwig / Neuendorf (die beiden letzten lagen auf der linken Seite der Oder).

Das zusammen getragene und besprochene Quellenmaterial wird in den Stammbaumtafeln verbildlicht. Der Teil der Tafeln, der die Jahre vor den 17. Jahrhundert betrifft, bedarf noch einer Vervollständigung in einer weiterführenden Arbeit.